

Agricultura i comerç en època ibèrica al curs mig del Llobregat. Estudi del probable camp de sitges del carrer de l'Hostal del Pi (Abrera, Baix Llobregat)

El present treball suposa una primera aproximació al coneixement del jaciment ibèric del carrer de l'Hostal del Pi (Abrera, Baix Llobregat), quan tot just només s'hi ha fet una excavació amb caire preventiu. Les estructures documentades, identificables com a sitges, contenen en el seu reblliment abundós material ceràmic, corresponent en bona part a vasos contenidors propis de la cultura ibèrica.

La relativa densitat de sitges localitzades en l'àrea on s'ha intervingut (d'extensió molt limitada), juntament amb la possible existència d'altres en diversos punts del terreny, fan presumible que el nombre total sigui força elevat, i que constitueixi un veritable camp de sitges. A partir de l'estudi de l'entorn immediat del jaciment es pretén dotar-lo del seu context econòmic, emmarcat dins una xarxa d'intercanvi de llarga distància vertebrada per l'eix Cardener-Llobregat.

Paraules clau: cultura ibèrica, camp de sitges, Llobregat, agricultura, comerç.

This study constitutes a first approach to the knowledge of the Iberian site from C/ de l'Hostal del Pi (Abrera, Baix Llobregat, NE Spain), when it has just been excavated with a preventive aim. The documented structures, that can be identified as silos, contain inside copious ceramic material, mainly corresponding to container vases from the Iberian culture.

The relative density of silos found in the area where the intervention has been done (with a very limited extension), and the possible existence of some more at several places of the archaeological site, suggest that the total number of silos could be high, constituting a real field of silos. From the immediate environment study it is expected to know its economic context, related to a long distance trade net vertebrated by the Cardener-Llobregat rivers.

Key words: Iberian culture, silos field, Llobregat river, agriculture, trade.

Introducció

Durant unes tasques de condicionament dels vials del Polígon Industrial Barcelonès d'Abrera (Baix Llobregat), a finals de l'any 1997, els treballadors van comunicar a l'Ajuntament d'Abrera la trobada de fragments de ceràmica en una secció de terreny de propietat particular, situat entre el carrer Hostal del Pi, la carretera Nacional II i el torrent Gran.

La primera secció d'aquest terreny es va fer a principis de la dècada de 1970, durant els treballs d'obertura del carrer Hostal del Pi en què el rebaix del terreny amb màquines excavadores va seccionar un seguit d'estructures.

L'any 2000 el Grup d'Opinió i Recerca BREA, identifica un estrat d'enderroc i dues sitges reomplertes, a banda de nombrosos fragments de ceràmica de cronologia ibèrica (SOLER *et al.* 2000a) i notifica al consistori la manca de protecció de les restes, exposades a l'espoli i l'erosió (SOLER *et al.* 2000b). Amb l'adquisició d'aquests terrenys per part de l'Ajuntament d'Abrera, l'any 2001, el consistori promogué la pràctica d'una excavació arqueològica amb caire preventiu, duta a terme per l'empresa d'arqueologia ArqueoCat SL (Bermúdez & Sales 2001).

Malgrat les limitacions de la intervenció realitzada, l'estudi de les estructures i la ceràmica obtingudes permet aportar unes dades preliminars, que ara per

ara constitueixen l'únic referent conegut d'època ibèrica al terme municipal abrerenc. La posada en relació amb el seu entorn (condicionat per la proximitat al riu Llobregat, veritable artèria de comunicacions vers l'interior al llarg de tota la història) serà el que permetrà aportar dades interessants de cara al coneixement de l'estructuració econòmica de la zona en època ibèrica, que esperem que sigui enriquit amb l'avanç de la recerca al jaciment estudiat i la descoberta de nous enclavaments.

Ubicació i característiques físiques del jaciment

El jaciment es troba emplaçat a les coordenades (en projecció UTM) X= 407.995 i Y= 4.596.219, i s'alça a 119 m sobre el nivell del mar. Com ja hem esmentat, es troba actualment integrat en el Polígon Industrial Barcelonès d'Abdera, correspon a les parcel·les P2 i P3, de propietat municipal i qualificades com a zona verda (fig. 1). El terreny, actualment erm, forma part d'unes planes (amb tendència a inclinar-se vers el sud) limitades immediatament al nord pel torrent Gran d'Abdera i al sud (més distant) pel torrent de Can Noguera, tots dos afluents del riu Llobregat, que discorre a l'est.

Els rebaixos practicats al terreny han malmès sens dubte part del jaciment arqueològic, com ara el realitzat per al traçat del carrer de l'Hostal del Pi (que constitueix actualment el seu límit occidental), o el que el limita al sud, practicat de cara a la construcció de naus industrials (polígon 9a). El pas de la carretera N-II constitueix l'actual límit oriental. A més, l'extracció de graves promoguda sobre el terreny en la dècada de 1980 i el condicionament d'un camí amb retroexcavadora per al pas de camions, entre finals de l'any 1994 i l'inici de 1995, probablement impossibilitaran una reconstitució de l'extensió completa d'aquest jaciment (ara per ara, preliminarment estimada en 6.000 m² de jaciment potencial).

Estratigrafia general

Pel que fa a la seqüència estratigràfica general, es palesa el paper preponderant en la generació d'aquesta de l'aportació de sediments al·luvials quaternaris, actualment en forma de terrasses de sorres i graves. El nivell més antic (amb una potència mitjana de 2,5 m) està constituït per llims sorrencs amb gran quantitat de graves, de color marró clar i una consistència molt compacta. Superposant-se a aquest, trobem un segon nivell (amb una potència mitjana de 0,80 m) també de formació llimosa amb escassos nòduls de calç i gravetes, amb una consistència molt dura i de color beix-vermellós.

És en aquest darrer nivell on són practicats un seguit de retalls (la naturalesa dels quals abordarem més endavant) que són posteriorment reblerts, majoritàriament per argiles, que contenen blocs calcaris i material ceràmic d'època ibèrica.

Finalment, es constata un nivell superficial les característiques del qual, així com la seva relació amb els estrats amb que està en contacte, apunten vers una formació del nivell amb motiu de la remoció de terres

causada per les tasques de llaura i per l'acció de retroexcavadores que afectà les estructures subjacents, i n'escampà els materials (que es barregen aquí amb ceràmica moderna). Cal ressenyar l'augment de la potència (que oscil·la entorn d'1 m) d'aquest estrat vers el sud, suavitzant el pendent natural (fet probablement dut a terme per l'home de cara a anivellar els terrenys agraris).

Plantejament i resultats de la intervenció arqueològica

Atesa la dispersió de les restes estructurals i materials detectades pel grup BREA (SOLER *et al.* 2000a, b) i l'escàs temps disponible per dur a terme la campanya, es va optar per practicar diverses cales de sondeig a les zones que presentaven una major concentració de restes, definint-hi tres sectors (1000, 2000 i 3000). Les restes trobades al sondeig 1 (al sector 1000) varen correspondre's amb una fossa emprada per a l'enterrament d'un cavall en època moderna, i per tant queden fora de l'àmbit del present estudi. Els dos sectors restants proporcionaren els següents resultats:

Sector 2000

La definició d'aquest sector es justifica per la presència al talús resultant del retall per al traçat del carrer de l'Hostal del Pi de materials ceràmics. L'actuació en aquesta zona es va concretar en la neteja del talús per tal d'individualitzar les unitats estratigràfiques i documentar les malmeses estructures. A 3,5 m d'aquest tall, a més, es va practicar una cala de (sondeig 2) de 2 x 2 m.

Tall N-S del carrer de l'Hostal del Pi

Vista la dificultat d'excavar les estructures que s'apreciaven al tall practicat al terreny per al traçat del carrer (a causa de la inestabilitat i el grau d'erosió) i la limitació de temps de què es disposava per a dur a terme la intervenció, es va optar per documentar aquest conjunt fotogràficament i aixecant-ne una secció, a més d'emplenar les fitxes d'UE corresponents. D'altra banda, es va recollir el material que aflorava al tall davant el perill d'espoliar o descontextualitzar. La longitud total del tram estudiat és de 17,45 m, i s'hi individualitzaren un total de 10 UE (vegeu fig. 2).

Les estructures documentades, tal i com comentàvem al punt anterior, corresponen a retalls practicats al terreny natural. De nord a sud, hem numerat aquests retalls UE 7, UE 3 i UE 5. El primer conserva una amplada màxima d'1,80 m i una profunditat de 60 cm; el segon, 1,70 m i 90 cm respectivament; i el darrer, 1,40 m d'amplada per 1,20 m de fondària. No en podem, però, conèixer la fondària i el diàmetre originals, per tal com aquestes estructures han estat escapçades per les tasques agràries i seccionades pel retall del carrer.

L'acció erosiva de les pluges ha provocat que el retall 7 es presenti totalment buit. No obstant això, els números 3 i 5 es troben farcits, respectivament, per les UE 2 i 4. De composició essencialment argilosa i amb inclusió de blocs calcaris, aquests rebliments

inclouen una quantitat notable de ceràmica ibèrica. La interpretació que en donem, arran dels paral·lels existents al món ibèric septentrional (PONS 1993; BURCH *et al.* 1995), és que es tracta de tres sitges de cronologia ibèrica, que un cop perderen la seva utilitat per a l'emmagatzematge de gra foren reutilitzades per a abocar-hi deixalles.

Més difícil resulta la identificació de la UE 6, corresponent a una acumulació de blocs calcaris (de mida mitjana i gran) amb argiles de color fosc, en què l'abundància de pedres és el factor determinant per a la definició de l'estrat. Amb una potència de 40 cm, presenta en el tall (que ofereix una visió que, per fragmentària, pot distorsionar notablement la realitat de la UE) una disposició horitzontal i allargada d'un total de 3 m.

Tot i la uniformitat de potència de l'estrat, la disposició de les pedres no és regular, fet pel qual se'l podria identificar com a enderroc d'alguna mena d'estructura constructiva, molt malmesa per les tasques de llaura i pel retall practicat per a la definició del vial actual. La seva generació és estratigràficament coetània al moment de destrucció de les sitges.

Sondeig 2

El segon dels sondeigs (de 2 x 2 m), com hem esmentat anteriorment, es va practicar a 3,5 m a llevant del tall realitzat per a l'adequació del carrer, amb la intenció de determinar si el tipus d'estructures definides eren també presents als voltants.

Tot i que a la UE 2002 s'hi trobà una acumulació de ceràmica, aquesta no estava associada a cap estructura (positiva o negativa), i resulta molt difícil (a causa de les limitades dimensions de la cala de sondeig) establir l'existència d'un nivell d'ús.

Sector 3000

Aquest sector, situat uns 10 m a l'est de l'anterior, el determinà la presència d'una concentració de ceràmica que aflorava en superfície, en una zona molt afectada per l'acció de les tasques agràries i el traçat d'un camí que travessa les parcel·les en sentit N-S.

S'hi practicà el sondeig 3, de 2 x 1 m, i s'hi localitza un retall (3004), probablement corresponent a una altra sitja, de la qual en resta tan sols una quarta part del fons. Entre el sediment que la rebria (constituït per 3002 i 3003), hi aparegueren múltiples fragments de ceràmica ibèrica.

Material arqueològic

El material arqueològic aparegut al llarg de la campanya arriba a les 490 peces (de les quals 488 són fragments ceràmics), sense incloure-hi, però, les abundants restes òssies del sondeig 1 (corresponents, com ja hem esmentat, a un èquid).

La ceràmica ibèrica és la més abundosa al jaciment i, per tant, permet acotar en aquesta època el moment àlgid de l'ocupació. La fragmentació del material ceràmic (especialment el trobat a les cotes superiors) no permet en la majoria dels casos l'assignació (associada a usos específics) a tipus ceràmics concrets. Tot i això, la presència d'algunes formes (especialment

vores) han permès la identificació dels següents tipus d'element:

En primer lloc trobem les vores de dues àmfores (la formada pels fragments HP.01.437 i HP.01.438 i la peça HP.01.451, pertanyents a la UE 4), ambdues de secció rectangular horitzontal, pròxima a la tipologia B.e- proposada per Ramon Bruguera (BRUGUERA 1994). La cronologia d'aquesta tipologia varia força segons els subtipus, abasta globalment del segle v aC a l'1 aC, tot i que els que les formes que més s'hi aproximen apunten a una cronologia del segle III-II aC. També pertanyent a una àmfora, tot i que sense poder-ne precisar el tipus, és la peça HP.01.419 (de la UE 1), corresponent a una nansa vertical de secció circular aferrada a un fragment de paret vertical amb l'inici de l'espatlla (vegeu fig. 3).

Un altre tipus ceràmic és el representat per les vores HP.01.380, HP.01.381 i HP.01.392 (pertanyents a la UE 3003 i dibuixades a la fig. 4), corresponent a les tenalles de gran volum (destinades a l'emmagatzematge) dites de "caps d'ànade". La cronologia d'aquesta tipologia és molt àmplia, doncs apareixen al segle III aC i perdura al llarg de tota l'època ibèrica (fins a ésser substituïda per la seva forma anàloga dins el món romà, el *dolium*).

Una forma emblemàtica de la producció ceràmica ibèrica, el càlat, apareix també representada al registre del jaciment del carrer de l'Hostal del Pi, en aquest cas amb un únic fragment (el HP.01.409, corresponent a la UE 1). Presenta la forma clàssica, amb parets verticals lleugerament exvasades (en aquest cas amb una petita motllura sota el llavi intern) i la vora en disposició plana. La cronologia d'aquesta forma és també molt dilatada, ja que apareix al segle III aC i perdura fins i tot fins els segles I-II dC, adquirint a partir del canvi d'era, però, un tipus de pasta i un mode de fabricació purament romà.

A part d'aquestes produccions clarament classificables, en trobem d'altres de més difícil atribució. És el cas de les vores HP.01.444 i HP.01.262 (pertanyents respectivament a les UE 4 i 3002 i representades a la làmina 4), ambdues amb llavi rodó i pertanyents possiblement a vasos de cos globular i mida mitjana. La primera de les dues presenta algunes ondulacions a la paret (especialment a la cara interna, atribuïbles a marques de torn) i l'arrencament d'una nansa.

Les vores HP.01.80 i HP.01.479 (trobadetes a les UE 2003 i 6 respectivament, també a la làmina 4) presenten una major finor, que es pot explicar amb força probabilitat per una pertinença a elements de vaixel·la de taula, un plat obert en el primer cas i una forma més tancada i difícil d'identificar en el segon.

Deixant de banda les vores, però sense abandonar el material identificable com a vaixel·la, trobem en la base HP.01.469 (provinent de la UE 6) un exemple de bol (fig. 5). Correspon al tipus de suport de peu anular (realçant el fons) inspirat en les formes pròpies de la ceràmica grega, que són imitades al món ibèric a partir de mitjan segle IV aC, amb el referent de les produccions de vernís negre occidentals (Tallers de les Petites Estampilles i Tallers de Roses especialment). En aquest cas concret es tractaria d'una imitació de les formes 24 o 25 de Lamboglia.

Una segona base (la peça HP.01.128, de la UE 3002), pertany a una realitat ben diferent a la vista fins ara: la ceràmica feta a mà. Amb la superfície de recolzament plana (característica motivada per la pròpia tècnica d'elaboració), presenta una pasta grollera amb un desgreixant poc refinat, ben diferent de la depuració pròpia de la ceràmica feta a torn. La datació d'aquesta ceràmica ibèrica feta a mà resulta, com se sap, de gran dificultat.

Amb les tècniques d'elaboració de ceràmica a mà i a torn hi conviu una tercera: el torn lent. Aquest mode d'elaboració es troba també representat al jaciment estudiat a través de diversos fragments, entre els quals cal destacar els que van del HP.01.355 al HP.01.362 (procedents de la UE 3002), integrants d'una mateixa peça, decorada amb una motllura externa que devia remarcar l'inici del coll del vas. Les característiques de la pasta d'aquesta peça i la resta de la producció que segueix aquesta tècnica és un xic més depurada que la feta a mà, però en difereix especialment en l'acabat exterior, molt més refinat. Com en el cas de la ceràmica feta a mà, la datació d'aquesta producció resulta difícil.

És molt difícil emprar un criteri de quantificació del nombre mínim d'individus per tal de confrontar les tècniques d'elaboració, atès que la fragmentarietat dels elements impedeix sovint la seva classificació per tipus ceràmics. Així doncs, hem optat per presentar uns percentatges sobre el nombre total de fragments (pertanyents a l'època ibèrica) per cada UE, comptant com a una única peça, però, aquells fragments que enganxen entre ells (fig. 6).

Les gràfiques elaborades constaten el clar predomini de la ceràmica feta a torn (que en alguns casos constitueix el total del registre, amb una mitjana del 82%) seguida de lluny per la ceràmica feta a mà (el 17% del total), i de forma molt minoritària per la ceràmica feta amb torn lent (l'1% restant).

A més de les gràfiques presentades atenent a les tècniques d'elaboració, n'hem realitzat unes altres considerant els diferents tipus de cocció (fig. 7). En aquest cas, hi predomina la cocció de tipus oxidant (59% del total), seguida de la reductora-oxidant (37%) i en darrer lloc la reductora (4%). Relacionant aquestes dades amb les referents a les diferents tècniques, es dona un predomini de la cocció oxidant a la ceràmica a torn, així com una major presència de la reductora-oxidant entre la ceràmica feta a torn.

Tot i que a la intervenció no s'ha documentat la presència de material d'importació d'origen mediterrani (púnic, grec o romà, que hagués permès precisar les cronologies), hi ha representades produccions pròpies d'altres àrees del món iber. És el cas del fragment informe número HP.01.78 (UE 2002), pertanyent a les produccions grises de la costa catalana, caracteritzades (a part de la coloració fruit d'una cocció reductora) per la qualitat de la cocció (que confereix a la ceràmica una sonoritat vítria) i la finor de les peces. Elaborada a la costa nord-catalana i el sud del Golf de Lleó, aquesta producció arrenca a mitjan segle IV aC i perdura fins als inicis del segle I dC, tot i que l'evolució cap a unes peces cada cop més fines i una pasta de major claror permet situar el fragment trobat en un context dels segles III-II aC (BARBERÀ *et al.* 1993).

A més del fragment procedent de les produccions costaneres, trobem dos fragments (HP.01.440 i HP.01.448, també informes, trobats a la UE 4) que pel tipus de pasta (clara i molt depurada) i la qualitat de la seva cocció (a alta temperatura, que confereix una gran duresa) remet a les produccions ceràmiques del món iber meridional. Es tractaria, doncs, d'importacions fruit d'un comerç a llarga distància, que com en el cas de la ceràmica grisa de la costa catalana, hauria arribat al jaciment abrenenc seguint els circuits costaners i penetrant per la via fluvial del Llobregat.

L'atribució d'una cronologia o una procedència més precisa per aquestes i altres produccions es veu notablement dificultada per l'absència de decoració pintada en els fragments recuperats a l'excavació.

Ja fora de la classificació tipològica, tecnològica i de procedència tractada fins ara, volem ressenyar la troballa de diversos fragments que presenten forats de reparació: el HP.01.99, de la UE 2003 i el HP.01.436, HP.01.438 (que enganxa amb el HP.01.437), HP.01.467 i HP.01.468 (aquest dos darrers enganxen entre ells) de la UE 4.

El material proporcionat per la intervenció abasta, doncs, els segles III-II aC. L'absència per ara de materials d'importació romans (com àmfores grecoitàliques), podria, però, acotar la cronologia exclusivament al segle III aC.

Valoracions finals i conclusions

Arribats en aquest punt, i considerant les dades aportades fins ara, podem extreure les primeres valoracions al voltant del jaciment amb la prudència, però, a què obliga la limitació quant a extensió de l'àrea excavada.

En primer lloc, cal desmarcar de la resta del jaciment els resultats obtinguts al sondeig 1, la fossa del cavall, que es defineix com un element molt posterior a les altres restes, sense presentar-hi cap mena de coherència cronològica ni estructural, si bé la generació del nivell superficial esborra les divergències de caire estratigràfic que hi devia mantenir.

La resta d'estructures documentades amb certesa correspon a quatre sitges, constituïdes pels retalls 7, 3 (farcit per 2), 5 (farcit per 4) i 3004 (farcit per 3002 i 3003), molt afectades per la remoció superficial de terres. El seu material d'amortització gira en tots els casos entorn del segle III aC, donant coherència cronològica al conjunt.

Aquesta coetanietat, junt amb la relativa densitat que presenten i la constància de l'existència d'altres possibles sitges en altres indrets de la parcel·la (que havent estat afectades per retalls moderns del terreny han perdut el reblliment per l'erosió), fa pensar en la probabilitat que el jaciment constitueixi un veritable camp de sitges.

Aquesta mena d'enclavaments suposen la concentració d'un gran nombre de dipòsits subterranis destinats a l'emmagatzematge de gra en àrees obertes. Les quantitats de cereal que s'hi acumulen depassa en la majoria dels casos les necessitats alimentàries dels nuclis que hi ha associats (sovint d'escassa entitat), interpretant-se com a centres especialitzats en la concentració de l'excedent agrícola d'una o varies

comunitats de cara a ésser exportat, preferentment vers el comerç mediterrani. Això els fa llocs susceptibles de concentrar activitats d'intercanvi, amb un caire d'àrees de mercat regional de redistribució dels materials forans obtinguts a canvi del gra. Aquest extrem, però, encara s'ha de confirmar en el cas del jaciment del carrer de l'Hostal del Pi, ja que les importacions trobades fins ara són molt limitades i provenen del propi món iber. D'altra banda, l'estudi dels rebliments de les sitges en futures excavacions, permetria recuperar-ne restes de gra, que proporcionaria una valuosa informació sobre les espècies conreades.

Aquest fenomen ha estat documentat en jaciments com el Mas Castellar (Pontós, Alt Empordà) o el Bosc del Congost (Sant Julià de Ramis, Gironès). Al primer dels dos (PONS 1993) s'hi han excavat, de moment, un total de 78 sitges, tot i que se'n calcula un nombre molt superior. La cronologia va del segle VI al II aC, si bé la fase dels segles IV-III aC és la de major importància. Al jaciment del Bosc del Congost (BURCH *et al.* 1995) s'hi ha excavat un total de 119 sitges que comprenen de mitjan segle IV aC al final del II aC. La fondària mitjana de les sitges ronda els 2 m, i la mitjana del diàmetre màxim és d'1,5 m.

Tot i la importància d'aquests jaciments per a la comprensió del fenomen d'especialització de certs nuclis en la concentració de l'excedent agrícola, l'exportació en ambdós casos s'orientaria vers el port emporità, a causa del paper fonamental del Fluvià i el Ter com a eixos comunicadors d'aquesta àrea.

Això no obstant, la presència de jaciments amb les mateixes característiques funcionals i cronològiques com Sant Miquel de Sorba (Montmajor, Berguedà), Sant Esteve d'Olius (Olius, Solsonès), el Turó de Ca n'Olivé (Cerdanyola del Vallès, Vallès Occidental) o Monjuïc (Barcelona, Barcelonès), estudiats de forma global per la secció arqueològica del Centre d'Estudis Lacetans (ASENSIO *et al.* 2000), palesen l'existència d'un comerç de gran abast que es desenvolupà amb el Llobregat com a veritable eix vertebrador, que s'estenia als seus afluents, com el Cardener.

El camp de sitges de Sant Miquel de Sorba (Montmajor, Berguedà), en un turó vora el riu Aiguadora (afluent del Cardener), presenta un total de 163 sitges, amb una fondària d'entre 0,8 i 2,5 m. Cronològicament abasta des de la segona meitat del segle IV aC fins a la primera meitat del segle I aC, tot i que el període que comprèn els segles III i II aC és el de major intensitat.

Al jaciment de Sant Esteve d'Olius (Olius, Solsonès), vora el Cardener, s'hi ha excavat fins ara una vuitantena de sitges ibèriques (tot i que els excavadors en documenten unes 200), amb dos moments d'amortització: ple segle III aC, i finals del segle III-inici del segle II aC. La majoria de les sitges fan 1,7 m de fondària de mitja i 1,2 m de diàmetre màxim. El conjunt presenta a més estructures d'hàbitat, amb tres fases constructives entre la primera meitat del segle III i la del II aC.

Per poder produir un excedent agrícola, sigui per intercanviar-lo amb altres productes o per suplir les necessitats puntuals d'escassetat d'aliments, cal cultivar superfícies de terreny més grans que les exigides només per cobrir les necessitats d'una família o d'un

grup. En aquest cas, i considerant que molts dels camps de sitges es troben sobre turons i altres zones elevades, cal comptar amb un conjunt de factors estratègicament importants, com ara: a) existència de terrenys relativament plans per llaurar susceptibles de mantenir una fertilitat continuada (amb escassa pèrdua de sòl per motius d'erosió), per tal de poder conrear durant períodes més llargs; b) disponibilitat d'aigua per als animals de tracció (bous, cavalls, ases).

L'àrea del jaciment de l'Hostal del Pi reuneix ambdues característiques. El curs d'aigua perenne més proper al jaciment és el riu Llobregat, que és 1.650 m en línia recta. El torrent Gran, situat a només 50 m de distància, és i probablement també era en època ibèrica, un curs d'aigua d'intermitència estacional. Tot i que actualment durant part de la primavera i l'estiu no corre aigua pel torrent Gran, és possible que les comunitats agrícoles ibèriques aprofitessin l'aigua acumulada en els tolls i basses que es formaven de forma natural en la llera del torrent o mitjançant l'excavació de pous poc profunds.

Si es confirma en futures excavacions l'existència d'un camp de sitges a Abrera, la seva ubicació suposaria un punt cabdal per a la comprensió global del comerç que, en època ibèrica, prengué el Llobregat com a eix comunicador de l'interior amb la costa. Aquesta premissa és d'entrada avalada per la datació de la part estudiada entorn dels segles III-II aC, moment en què es desenvolupa l'especialització econòmica al voltant d'una exportació de base agrària. A més, la situació del jaciment abrerenc omple el buit expressat pels autors de l'article ja citat (ASENSIO *et al.* 2000), ocupant un lloc central al llarg de l'eix fluvial (fig. 8).

La restitució de les dimensions originals de les sitges documentades a Abrera per tal de contrastar-les amb les trobades en altres jaciments resulta força difícil, ja que totes han estat escapçades en un grau elevat. A més, les millors conservades, documentades al tall N-S del sector 2000, poden oferir una imatge enganyosa, atès que el tall vertical que les ha posat al descobert segurament no les ha seccionat pel seu diàmetre màxim. Tanmateix, l'alteració del nivell superficial fa que sigui impossible establir si coincideix amb el propi de l'època ibèrica. Amb totes aquestes mancances, que sens dubte alteren la lectura de les estructures originals (fet que només podrà ésser subsanat per ulteriors excavacions), hem optat per indicar amb línia discontinua el traçat hipotètic dels retalls fins assolir les respectives cotes superficials (fig. 9).

L'exportació dels excedents agrícoles vers la costa suposaria l'acumulació de majors quantitats de gra per jaciment a mesura que s'hi acostessin. Aquest fet és confirmat per la major capacitat de les sitges costaneres, fins arribar al cas extrem de les trobades a Monjuïc, que assoleixen els 9 m de fondària. Aquest fet és palesat a l'article citat (ASENSIO *et al.* 2000) de forma gràfica, que reproduïm a la figura 10 tot afegint-hi la sitja definida pel retall 5 del jaciment abrerenc (perquè és la conservada a més profunditat i, per tant, és la que s'ha conservat més sencera):

Com veiem, la sitja d'Abrera inclosa en la figura guarda la gradació referent a la fondària en funció de la proximitat amb la costa amb relació a les pertanyents a altres jaciments.

La inserció del jaciment del carrer de l'Hostal del Pi d'Abrera en el punt central del comerç cerealístic de llarg abast desenvolupat al segle III i II aC al llarg del Llobregat (que es podria extrapolar a l'àmbit polític com a federació o equiparació dels lacetans i laietans, pobles emplaçats per les fonts *grosso modo*,

respectivament, al curs alt i baix del Llobregat), és un fet que tan sols podrà ésser confirmat pel desenvolupament de futures intervencions arqueològiques. Per ara, els indicis que hem presentat i els paral·lels que s'hi poden establir recolzen aquesta hipòtesi.

Xavier Bermúdez López
ArqueoCat SL

Jordina Sales Carbonell
ArqueoCat SL

Maria Soler Sala
BREA, Grup d'opinió i Recerca

Sofia Cruz Alves Guix
BREA, Grup d'opinió i Recerca

Juan Carlos Guix
BREA, Grup d'opinió i Recerca

Agraïments

Volem agrair a l'Ajuntament d'Abrera el suport econòmic i les facilitats donades en tot moment per al bon desenvolupament d'aquesta intervenció arqueològica.

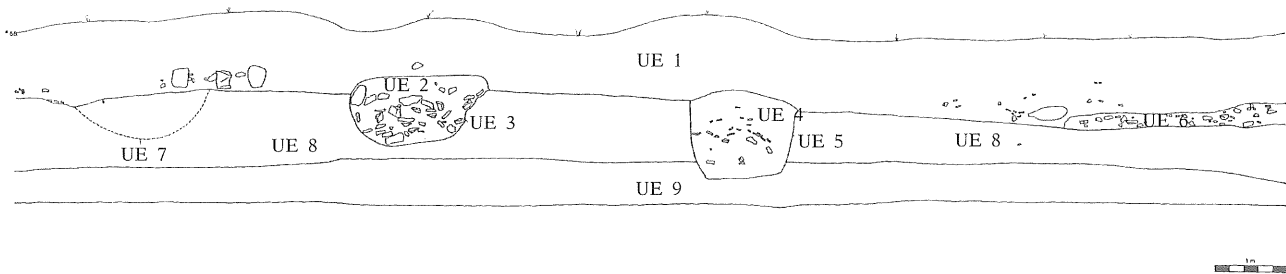

Fig. 1. Carrer de l'Hostal del Pi (Abrera), secció del tall N-S E = 1:20.

Figura 2. Ubicació del jaciment en un ortofotomapa.

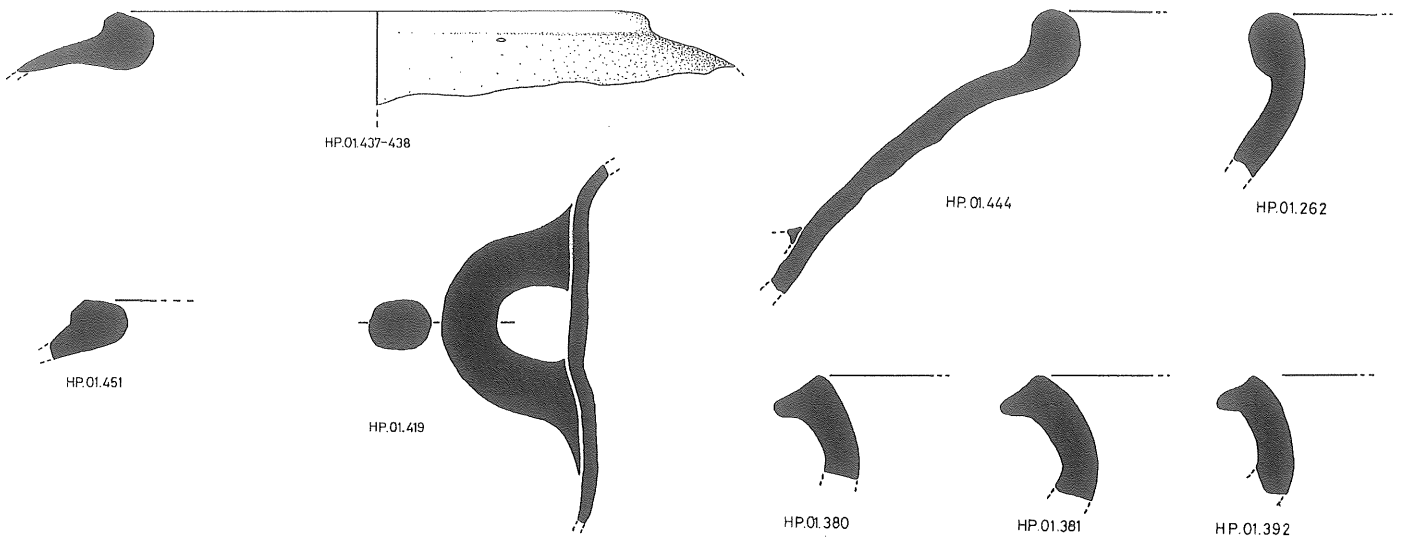

Fig. 3. Àmfores ibèriques.

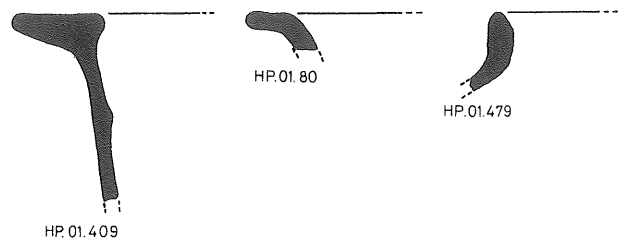

Fig. 4. Tenalles de gran volum, càlat, vaixel·la de taula.

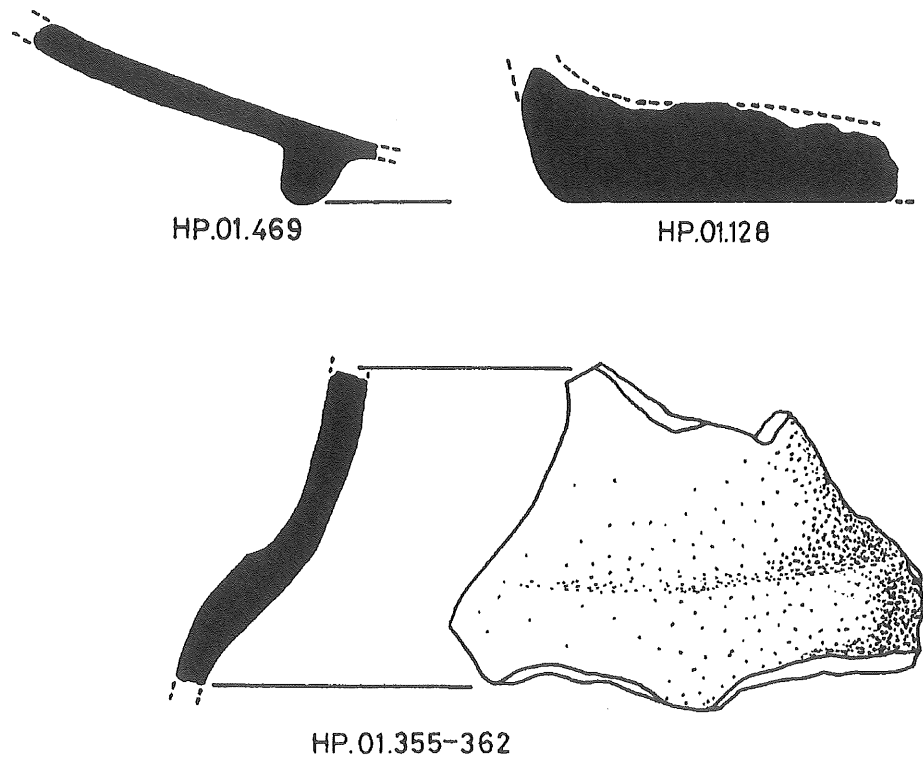

Fig. 5. Ceràmiques a mà i torn lent.

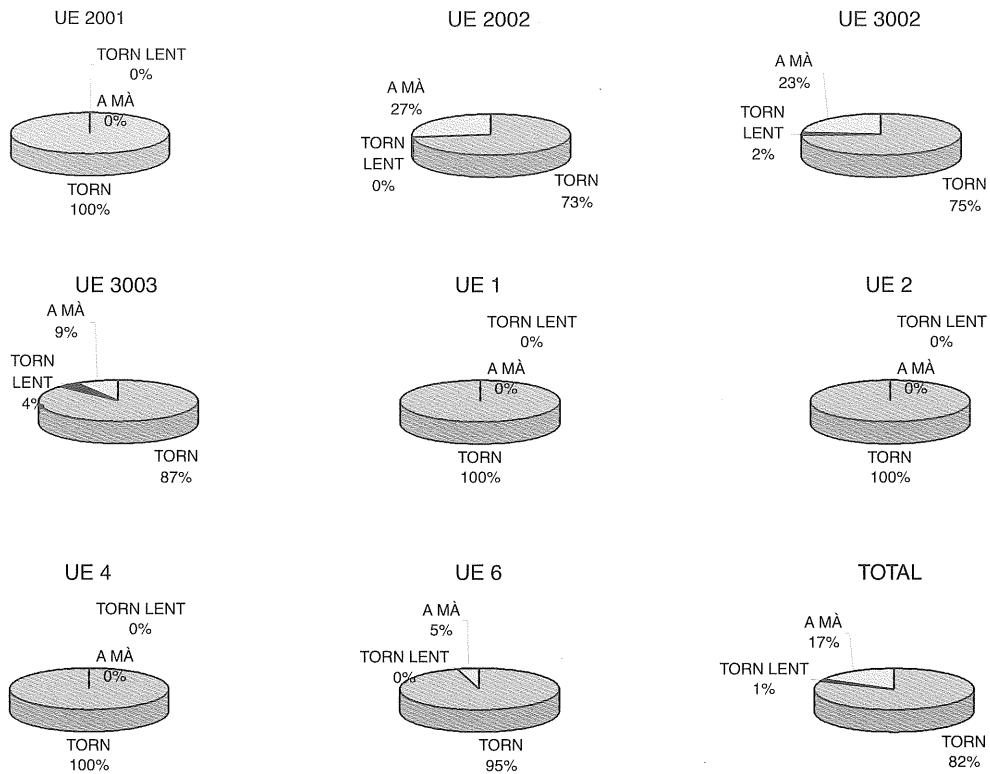

Figura 6. Percentatges de la ceràmica ibèrica segons tècniques d'elaboració.

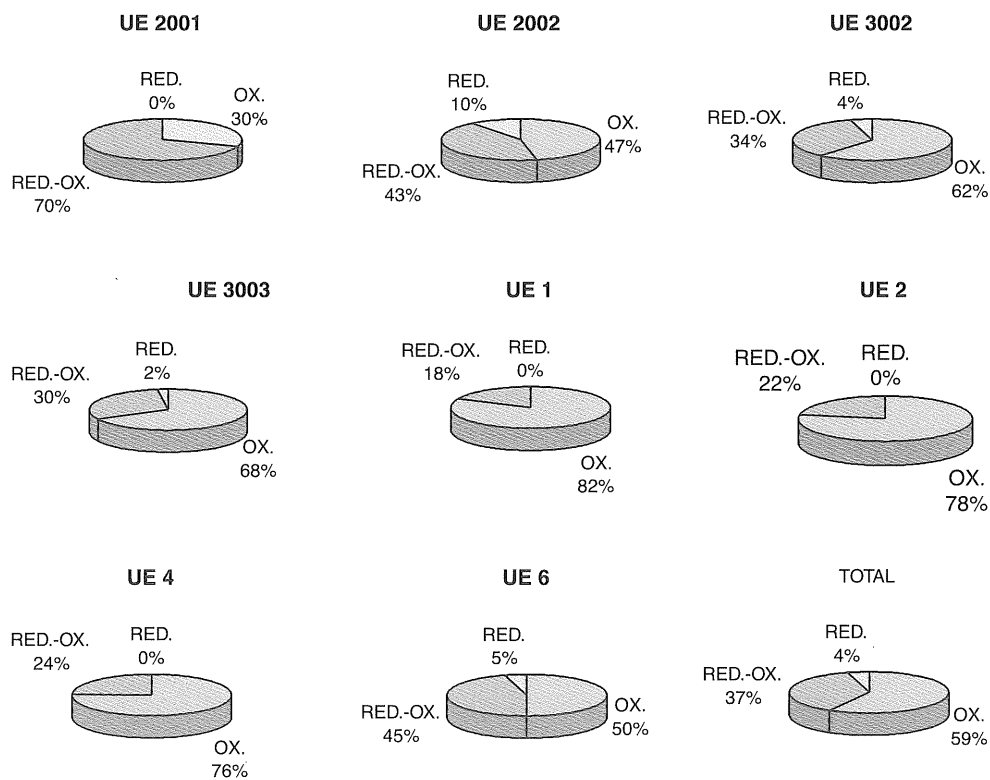

Figura 7. Percentatges de la ceràmica ibèrica segons tipus de cocció.

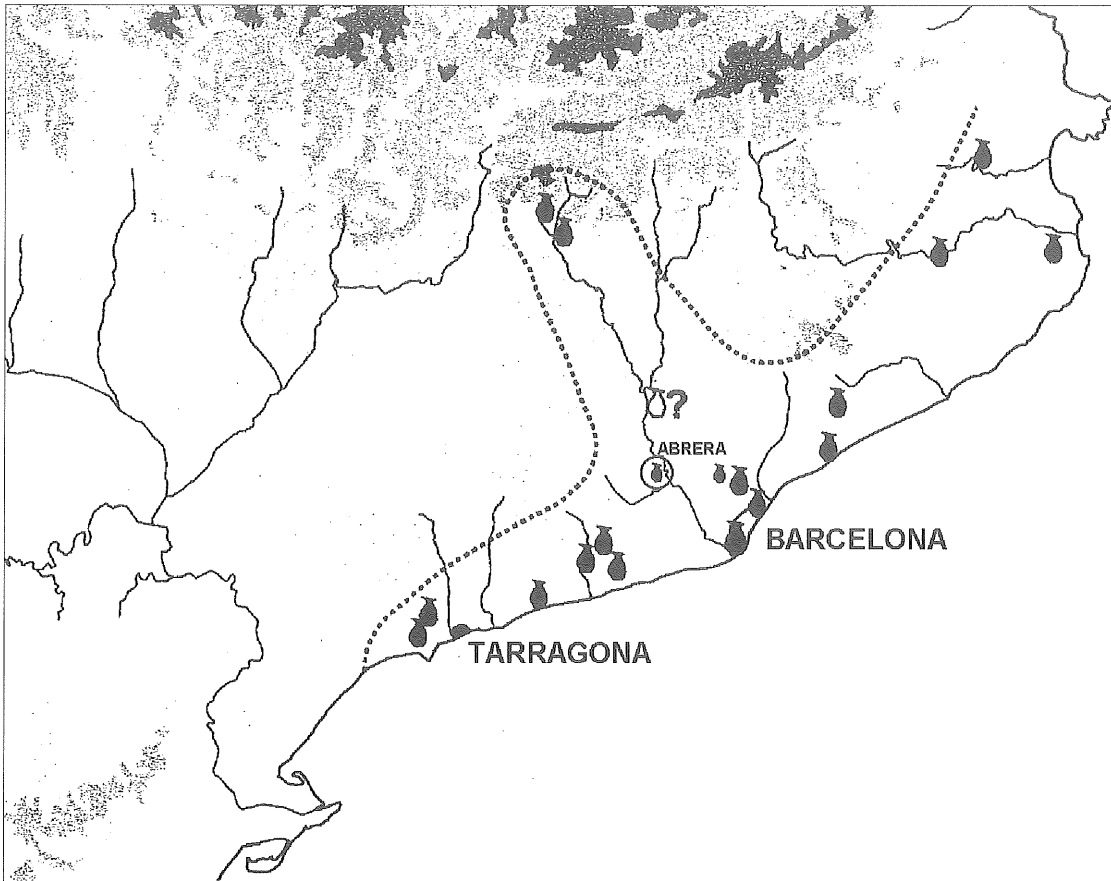

Figura 8. Distribució geogràfica dels camps de sitges trobats fins ara a Catalunya (segons ASENSIO *et al.* 2000), amb indicació (amb un interrogant) del buit palesat pels autors, afegint-hi el probable camp de sitges d'Abdera.

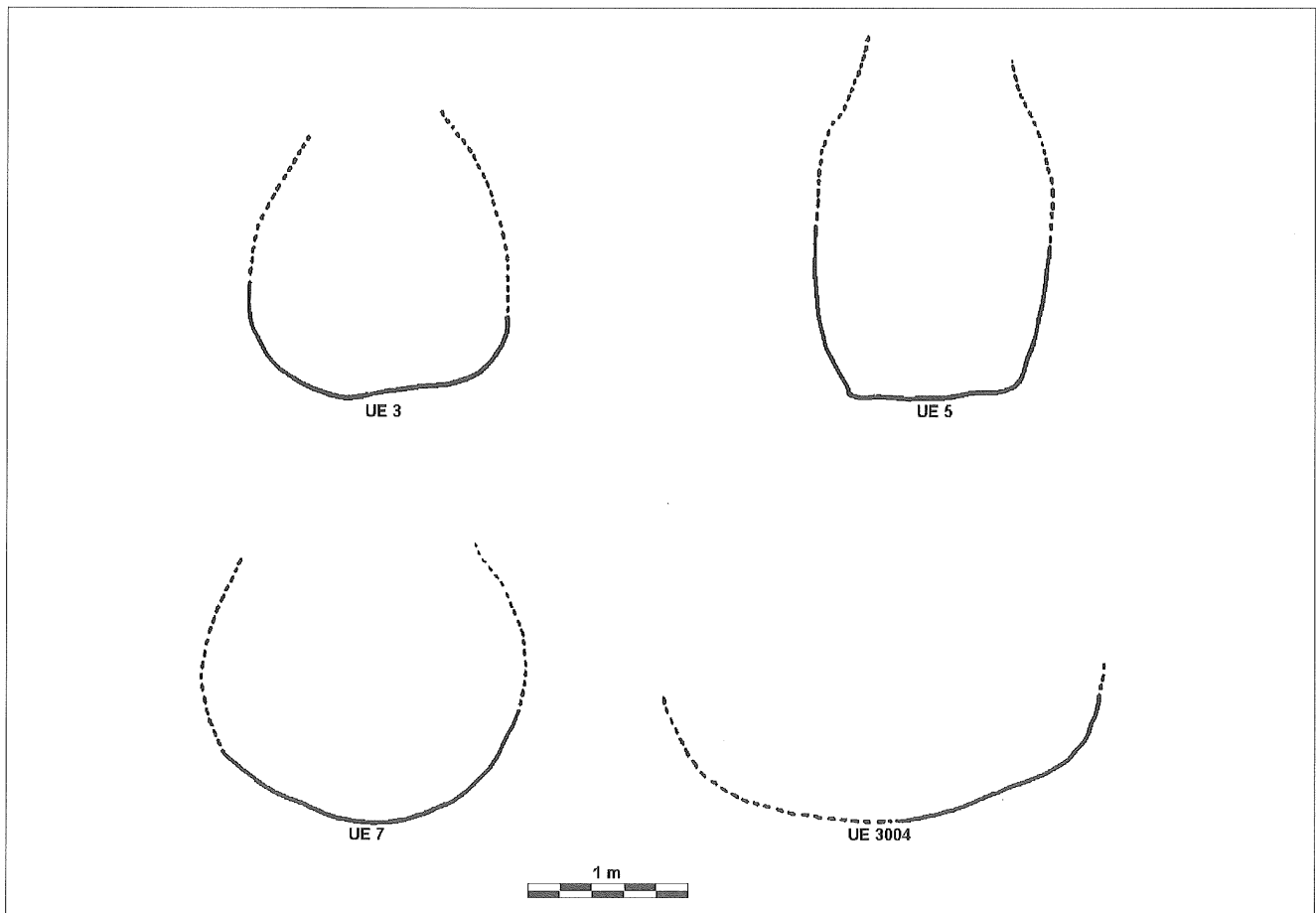

Figura 9. Restitució hipotètica de les sitges documentades a la campanya.

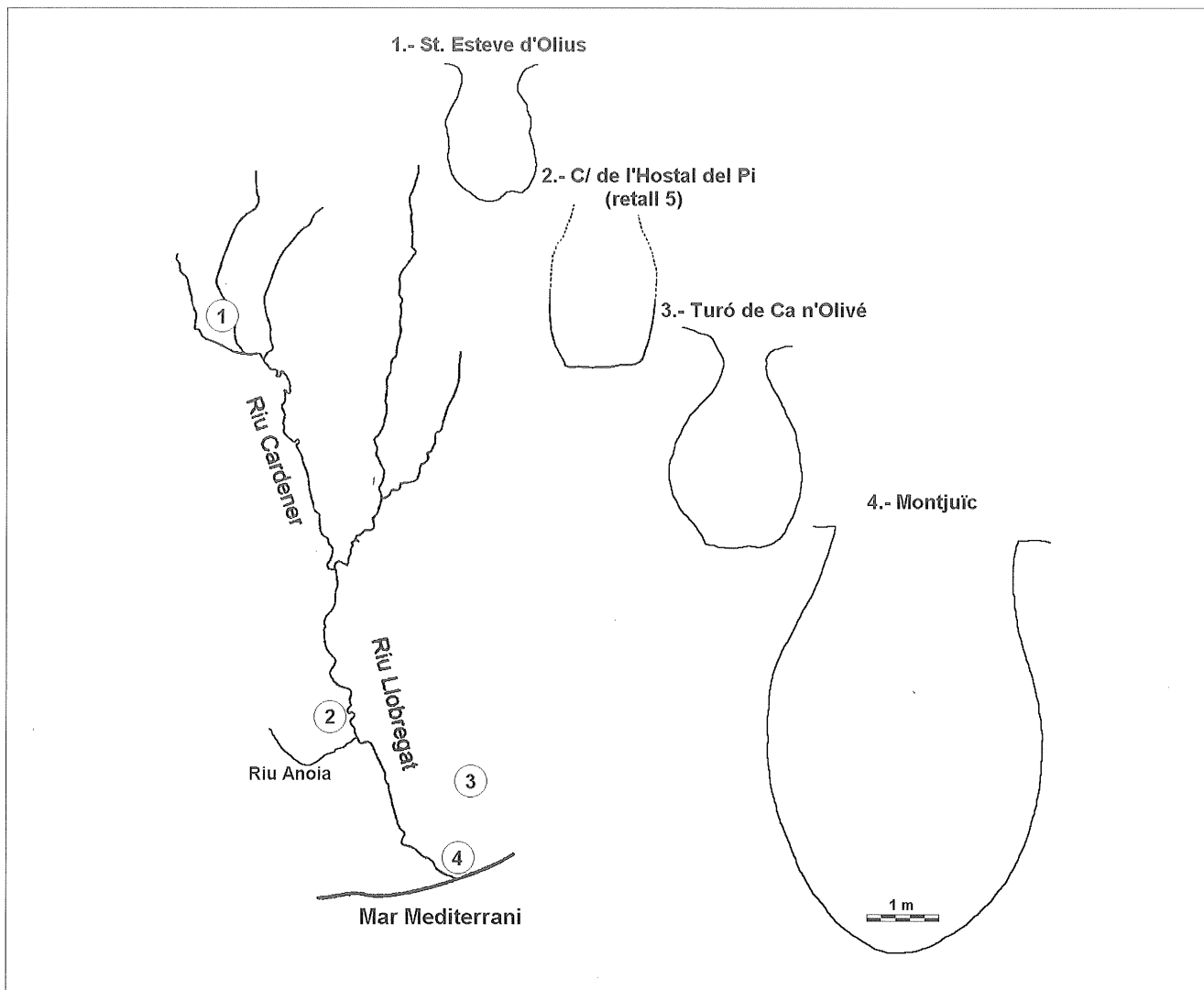

Figura 10. Comparació de les dimensions de les sitges trobades a diferents distàncies de la costa al llarg del Llobregat, extret d'ASENSIO *et al.* 2000, afegint-hi el retall 5 del carrer de l'Hostal del Pi.

Bibliografia

ASENSIO *et al.* 2000

D. Asensio i Vilaró, R. Cardona i Colell, C. Ferrer i Álvarez, J. Morer de Llorens i J. Pou i Vallès: "Tipus d'assentaments i evolució del poblament ibèric a la Catalunya Central (eix Llobregat-Cardener)", *I Taula Rodona Internacional d'Ullastret*, maig de 2000, en premsa.

BARBERÀ *et al.* 1993

J. Barberà i Farràs, J. M. Nolla i Brufau, E. Mata i Enrich: *La ceràmica grisa emporitana*. Barcelona: Servei del Llibre l'Estaquiro, 1993.

BERMÚDEZ *et al.* 2001

X. Bermúdez; J. Sales: *Excavacions al c/ de l'Hostal del Pi, Polígon Barcelonès (Abrera, Baix Llobregat) 14-19 de març de 2001*. Memòria d'intervenció arqueològica inèdita. Arqueocat. Igualada, 2001.

BRUGUERA 1994

R. Bruguera i Riera: "Tipologia-cronologia de les àmfores ibèriques de l'àrea del Penedès", *Miscel·lània Penedesenca*, XX. Vilanova i la Geltrú: Institut d'Estudis Penedesencs, 1994.

BURCH *et al.* 1995

J. Burch, C. Carrascal, J. Merino, N. Navarro: "L'emmagatzematge en sitges al pla de Girona. L'exemple del

Bosc del Congost", a *Excavacions d'urgència a Sant Julià de Ramis (Anys 1991-1993)*. Girona: Centre d'Investigacions Arqueològiques (Sèrie Monogràfica, 16), 1995, 71-84.

PONS 1993

E. Pons i Brun: "L'expansió septentrional del món ibèric: el jaciment de Mas Castellar-Pontós i les seves especialitzacions", *El poblament ibèric a Catalunya. Actes. Laietània*, 8. Mataró: Museu Comarcal del Maresme-Mataró. Secció arqueològica, 1993, 103-128.

SOLER *et al.*, 2000a

M. Soler, J.C. Guix, S.C.A. Guix: "Restes arqueològiques d'època ibèrica al polígon Barcelonès (Abrera)", *XLIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, resum de les comunicacions*. Martorell: Ajuntament de Martorell, 2000.

SOLER *et al.* 2000b

M. Soler, J. C. Guix, S. C. A. Guix: *Restes arqueològiques al Polígon Barcelonès*. Abrera, 2000, informe inèdit.